

СТРУЧНИ РАД / *EXPERT PAPER*

Примљен: новембар 2015.

Received: November 2015.

Хелена Ковач

Фонд за пензијско и инвалидско осигурање Републике Српске, Бијељина

ТРГОВИНСКА РАЗМЈЕНА БиХ СА ЧЛАНИЦАМА ЕФТА-е

Опредјељење Босне и Херцеговине је да буде дио Европске уније. Из тог разлога, потписано је више споразума о слободној трговини: Споразум о стабилизацији и придруживању (ССП), Споразум о измјенама и приступању Централноевропском споразуму о слободној трговини (ЦЕФТА 2006) и Споразум о слободној трговини са земљама ЕФТА-е. Потписивањем ова три споразума, заокружен је процес либерализације трговине у овоме дијелу Европе. Споразумима се омогућује земљи кандидату за чланство у Европској унији да побољша своју спољнотрговинску позицију, те да испуни један од Копенхашких критеријума, а то је способност земље потенцијалне чланице да равноправно учествује у тржишној конкуренцији са земљама ЕУ.

Овај рад бави се анализом трговинске размјене Босне и Херцеговине са земаљама чланицама Европске асоцијације за слободну трговину (ЕФТА). Анализа почива на обиму и структури трговинске размјене, прије и после ступања на снагу Споразума о слободној трговини са земљама ЕФТА-е, као и пројекцијом будућих резултата који ће проистећи из потписивања овога Споразума.

Кључне ријечи: Споразум о слободној трговини; ЕФТА; Либерализација; Конкурентност; Ограничења; Шансе.

1. УВОД

Европска асоцијација за слободну трговину – ЕФТА (*The European Free Trade Association*) основана је 1960. године Штокхолмском конвенцијом, као одговор на оснивање Европске економске заједнице (ЕЕЗ). Оснивачи асоцијације били су Аустрија, Данска, Норвешка,

---

Хелена Ковач, *kovac01@teol.net*.

Португалија, Шведска, Швајцарска и Велика Британија, а касније су се прикључили Исланд и Финска. По приступању Европској унији, земље чланице су напуштале ЕФТА-у, те данас ЕФТА-у чине четири члана: Швајцарска Конфедерација, Краљевина Норвешка, Република Исланд и Кнежевина Лихтенштајн. Основни циљ оснивања ЕФТА-е био је стварање зоне слободне трговине између њених чланица и успостављање економске уније. Да би повећале своју конкурентну позицију, чланице ЕФТА-е су потписале више споразума о слободној трговини с другим земљама, те су тако створиле једну од највећих свјетских мрежа слободне трговине, која покрива 80 % спољнотрговинске размјене с остатком свијета. Почетком 90-тих година ЕФТА је интензивирала трговинске односе са трећим земљама, посебно са земљама средње и источне Европе, те са земљама Медитерана.

Босна и Херцеговина је посљедња од бивших југословенских земаља потписала Споразум о слободној трговини са чланицама ЕФТА-е. Споразум је потписан 24. јуна 2013. године у Трондхајму у Норвешкој и ступио је на снагу 1. јануара 2015. године. Споразум је модификован у односу на друге споразуме које су потписале чланице ЕФТА-е, у складу са новим стандардима међународног трговинског система. Потписивањем овог Споразума, споразумне стране су показале опредјељење ка либерализацији тржишта робе и услуга, унапређењу трговинске и економске сарадње, као и креирању потребних услова за даљи развој.

2. КРЕТАЊЕ РОБНЕ РАЗМЈЕНЕ БиХ СА ЕФТА-ом

2.1. Квантитативни показатељи трговинске размјене БиХ са ЕФТА-ом

Чланице ЕФТА-е припадају групацији најразвијенијих земаља свијета, са БДП од 894,2 милијарде евра или 68.000 евра по глави становника, и већину својих потреба подмирују из увоза. Иако тржиште земаља ЕФТА-е није велико, уколико узмемо у обзир куповну снагу становништва, која је еквивалентна броју 200 милиона ЦЕФТА потрошача,¹ те чињеницу да већину својих потреба подмирују из увоза, не изненађује да ова групација има 25 потписаних споразума о слободној трговини, којима је обухваћено 35 земаља.

Сматра се да шансу која се пружа Босни и Херцеговини као потписници Споразума о слободној трговини са земљама ЕФТА, треба искористити, без обзира на то што је учешће земаља ЕФТА у укупној спољнотрговинској размјени Босне и Херцеговине занемариво.

¹ А. Зеба, „У ЕФТА бесцарински иде све осим бх. производа анималног поријекла“, *Business*, Vol. 203, 2015, 26.

Табела 1. Учесће земаља ЕФТА-е у укупној спољнотрговинској размјени БиХ (у милионима КМ)

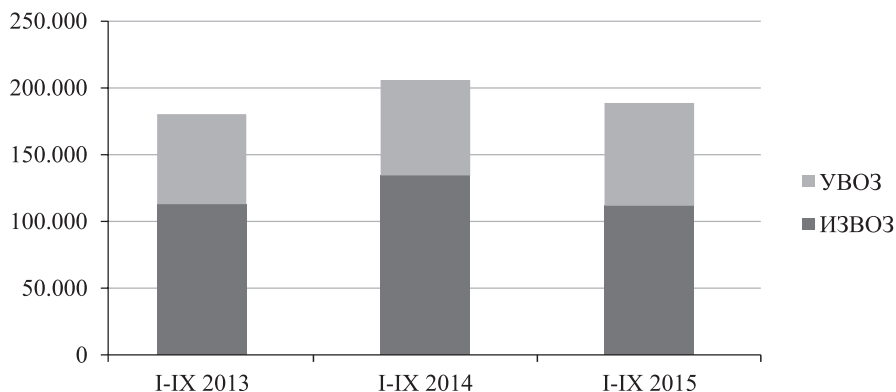
	I–IX 2013.	I–IX 2014.	I–IX 2015.
Укупно трг. размјена БиХ	17.438.724	18.293.311	18.479.774
ЕФТА	180.377	205.937	188.746
Учесће	1,03	1,12	1,02

Извор: Ауторове анализе на основу података Агенције за статистику БиХ, Економске статистике – Статистика робне размјене БиХ са иностранством по годинама (од 2008. до 2013), доступно на www.bhas.ba, приступљено 13.11.2015.

Према регионалним групацијама највећи обим спољнотрговинске размјене Босна и Херцеговина остварује са земљама Европске уније (64,72 %), са осталим земљама (20,94 %), затим са земљама потписницама ЦЕФТА-е (13,31 %), те са земљама ЕФТА-е (1,02 %).² С обзиром на низак постотак учешћа земаља ЕФТА-е у укупној спољнотрговинској размјени БиХ, у извјештајима и публикацијама, размјена са ЕФТА групацијом се често наводи под осталим земљама.

Иако је Споразум ступио на снагу 1. јануара 2015. године, за првих девет мјесеци ове године, обим спољнотрговинске размјене са земљама ЕФТА-е није повећан, него је смањен за готово 9 % у односу на исти период претходне године. Земље ЕФТА-е су један од ријетких трговинских партнера Босне и Херцеговине са којима се остварује суфицит у трговинској размјени.

Графикон 12. Упоредни преглед размјене БиХ са земљама ЕФТА (од I–IX 2013. до I–IX 2015)

Извор: Ауторова анализа на основу података Агенције за статистику БиХ, Економске статистике – Статистика робне размјене БиХ са иностранством по годинама (од I 2013. до IX 2015), доступно на www.bhas.ba, приступљено 13.11.2015.

² Агенција за статистику БиХ, *Статистика робне размјене БиХ са иностранством јануар–септембар 2015. године*, www.bhas.ba, 12. новембар 2015.

Према подацима Агенције за статистику БиХ најмањи обим трговинске размјене (246.690.000 КМ) и најмању стопу покривености увоза извозом (27,71 %) остварена је у 2005. години, када је година завршена са негативним салдом у износу од 139.636.000 КМ. У посматраном периоду највећа стопа покривености увоза извозом забиљежена је 2014. године и износила је 187,56 %. Наредне године стопа покривености увоза извозом износила је 144,60 % јер се вриједност извоза смањила за готово 17 %, док се вриједност увоза се повећала за 7 %.

Табела 2. *Спољнотрговинска размјена БиХ са чланицама ЕФТА-е (у хиљадама КМ)*

	I–IX 2013.		I–IX 2014.		I–IX 2015.	
	извоз	увоз	извоз	увоз	извоз	увоз
Исланд	174	949	48	1.335	34	784
Лихтенштајн	3	258	195	187	418	123
Норвешка	10.160	3.316	10.116	5.897	11.936	7.660
Швајцарска	102.457	63.060	123.965	64.195	99.194	68.599
Укупно	112.794	67.583	134.324	71.614	111.582	77.166

Извор: Ауторова анализа на основу података Агенције за статистику БиХ, Економске статистике – Статистика робне размјене БиХ са иностранством по годинама (од I–X до I–IX 2015), доступно на www.bhas.ba, приступљено 12.11.2015.

Највеће учешће у размјени са земљама ЕФТА-е остварује се са Швајцарском, са којом се обавља готово цјелокупна спољнотрговинска размјена БиХ и ЕФТА-е. Слична ситуација је током цијелог референтног периода. Оно што забрињава је податак да се у првих девет мјесеци 2015. године, извоз у Швајцарску смањено за готово 20 % у односу на исти период претходне године. С друге стране, увоз је порастао 6,8 %. Када је у питању Норвешка, извоз је порастао за 15 %, али је повећан и увоз за 23 % у првих девет мјесеци 2015. године у односу на исти период претходне године.³ Трговинска размјена са Исландом и Лихтенштајном је потпуно занемарива у укупној босанскохерцеговачкој трговинској размјени са иностранством.

У Швајцарску се највише извози електрична енергија (25 %), затим намјештај и дијелови (9 %), кошуље за мушкарце (5 %), грађевинска столарија, конструкције, а увози се нафта и уље добијено од битуменских минерала (68 %), вјештачки корунд хемијски дефинисан (10 %), алуминијум у сировим облицима (4 %), нафтни гасови и остали гасовити угљоводоници.

2.2. Валоризација робне размјене БиХ са ЕФТА-ом

Статистички подаци недвосмислено указују да, иако је у спољнотрговинској размјени са земљама ЕФТА-е остварен скроман обим размјене

³ *Ibid.*

не и прије 1. јануара 2015. године, послије ступања на снагу Споразума о слободној трговини са земљама чланицама ЕФТА-е ситуација се није побољшала, него је чак обим трговинске размјене опао за готово 9 %. Споразумом о слободној трговини са земљама ЕФТА-е договорена је „асиметрија“ у либерализацији тржишта, што подразумијева да чланице ЕФТА-е даном ступања на снагу овога Споразума отворе своје тржиште за производе поријеклом из Босне и Херцеговине. ЕФТА је у обавези да укине све царинске дажбине на увоз индустријских и прерађених пољопривредних производа и рибе поријеклом из Босне и Херцеговине. Исти третман производа из земаља ЕФТА-е не очекује се од Босне и Херцеговине. Босна и Херцеговина је у обавези да снижава своје царинске дажбине у заданом прелазном периоду (до 1. јануара 2017. године). У области базних пољопривредних производа договорена је врло ограничена либерализација, те је значајан број стратешких пољопривредних производа трајно заштићен.

На овај начин, развијене земље ЕФТА-е уважавају различит ниво економског развоја партнерске државе, те закључујући асиметрични споразум са мање развијеном земљом, омогућују јој лакше прилагођавање условима слободне трговине.

Швајцарска је, за разлику од осталих земаља ЕФТА-е, отишла корак даље у подстицању транзиционих привреда да се брже и лакше укључе у трговинску размјену са групацијом ЕФТА, а на тај начин и у глобалне економске токове. Путем Швајцарске организације за промоцију увоза – SIPPО, ова земља пружа подршку увозу из транзиционих земаља, даје савјете у вези са маркетингом и промоцијом производа у Швајцарској, обавјештава о учешћу на трговинским сајмовима, те повезује швајцарске компаније са компанијама из иностранства.

С друге стране, као помоћ извозницима у Босни и Херцеговини је основана Агенција за промоцију извоза (ВНЕРА), с циљем јачања наше земље на пољу промоције извоза. Њен основни задатак је пружање подршке босанскохерцеговачким извозницима, како би одржали и повећали свој извоз, као и креирали повољан амбијент за међународну трговину у БиХ.⁴

2.3. Пројекција будућих резултата у спољнотрговинској размјени примјеном Споразума

Иако је девет мјесеци кратак период да би се утврдили стварни ефекти који произлазе из овога Споразума, очито је да се не могу очекивати значајни позитивни ефекти на привреду Босне и Херцеговине, на кратак рок.

---

⁴ Спољнотрговинска комора БиХ, www.komorabih.ba, 15. новембар 2015.

Први разлог је што је учешће ове групације у укупној спољнотрговинској размјени БиХ занемариво. Иако се очекивало да ће се, послједице ступања на снагу овога Споразума, повећати обим трговинске размјене БиХ са земљама ЕФТА-е, до тога није дошло. Повећање се очекивало као резултат отварања тржишта земаља ЕФТА-е, кроз либерализацију извоза и договорену „асиметрију“. Осим тога, позитивни ефекти су се очекивали и са аспекта компаративних предности са којима располаже привреда БиХ у односу на ЕФТА. То су природни ресурси, повољнији климатски услови за развој пољопривредне производње, ниже цијене радне снаге и сировина. Међутим, обим трговинске размјене, те покривеност увоза извозом показују неповољније вриједности у односу на период прије ступања на снагу Споразума.

Други разлог због којег привреда Босна и Херцеговине не оставарује очекиване позитивне ефекте послједице потписивања Споразума са земљама чланицама ЕФТА-е је немогућност извоза одређене групације производа у земље ЕФТА-е, због неусаглашености са прописима који су на снази у Европској унији. Проблем за Босну и Херцеговину је чињеница да су земље ЕФТА-е потписнице Споразума о Европском економском простору (ЕЕА) са ЕУ, осим Швајцарске, која има потписан билатерални споразум са Европском унијом, који такође подразумијева хармонизацију законодавстава. Приликом увоза прехрамбених производа из других земаља, земље ЕФТА-е примјењују исте прописе и стандарде, као земље Европске уније. Због тога је либерализација ове врсте производа ограничена на ниво који је Босна и Херцеговина постигла са земљама Европске уније. Осим тога, земље ЕФТА-е су окружене чланицама Европске уније, те је извоз у њих скоро неизводив, јер Европска унија не дозвољава превоз производа ове врсте преко своје територије, уколико не испуњавају исте стандарде као и за пласман на тржиште Уније.⁵

Трећи разлог је висок стандард и изражена платежна моћ становништва, што такође представља замку за босанскохерцеговачке извознике. Становници развијених земаља преферирају софистициране, иновативне производе, које одликује квалитет и нецјеновна конкурентност. Ту врсту производа Босна и Херцеговина не може понудити земљама ЕФТА-е. Иако је процес приватизације у Босни и Херцеговини готово завршен, само се мали број предузећа озбиљно посветио реформисању, да би се данас могли укључити у савремене, тржишне услове привређивања.

Међутим, с друге стране, Споразум неће донијети штету Босни и Херцеговини.

С обзиром на то да Споразум обухвата и либерализацију трговине услугама, инвестиције и јавне набавке, као и правила о поријеклу, укљу-

⁵ А. Зеба, 30.

чујући и кумулацију, у том дијелу се могу очекивати позитивни ефекти. Нарочито, уколико се узме у обзир да су земље ЕФТА-е међународно познати финансијски центри и сједишта мултинационалних компанија. Не треба занемарити ни чињеницу да су ове земље значајни инвеститори у свијету (Норвешка), те се може очекивати привлачење капитала из ових земаља у БиХ, уз коришћење свих могућности које пружа дијагонална кумулација поријекла робе јер је Босна и Херцеговина приступила Регионалној конвенцији о Пан-европско-медитеранским преференцијалним правилима о поријеклу. На тај начин јој је омогућена дијагонална кумулација са земљама ЕФТА-е, ЕУ и земљама ЦЕФТА-е. Земље ЕФТА-е су признати извозници високих технологија, које су за развој и унапређење производње у Босни и Херцеговини неопходне.

Опредјељење Босне и Херцеговине је да буде дио Европске уније. У БиХ је основано више институција, које су донијеле више закона који помажу хармонизовању привреде Босне и Херцеговине са тржиштем Европске уније и правилима који владају на њему. Ипак, још увијек није омогућен пласман појединих производа на Европско тржиште и тржиште ЕФТА-е. Нарочито је значајно да се што прије стекну услови за извоз пољопривредних производа и производа животињског поријекла из Босне и Херцеговине. Од брзине стицања услова за извоз ове врсте производа, зависиће и позитивни ефекти, који ће се директно утицати на повољнија платнобилансна кретања земље.

3. ЗАКЉУЧАК

Иако се од потписивања Споразума о слободној трговини са земљама ЕФТА-е очекивало да ће за кратак период, послије ступања на снагу, донијети позитивне резултате по привреду БиХ, ипак до тога није дошло. Очекивање је произлазило из договорене „асиметрије“ у либерализацији тржишта, која је Босни и Херцеговини, у прелазном периоду од двије године, давала значајну предност код извоза производа у земље ЕФТА-е.

Земље ЕФТА-е спадају међу најразвијеније земље на свијету, са БДП-ом *per capita* од 68.000 евра и израженом платежном моћи становништва. Босна и Херцеговина нема капацитета да производи иновативне производе, који би задовољили софистициране купце из развијених земаља. Ради тога је потребно интензивирати активности на промоцији и унапређењу извоза у сектору пољопривреде, дрвопрерађивачком сектору, текстилној индустрији, кожној галантерији, занатском раду и осталим секторима у којима се, реално, могу очекивати позитивни резултати, нарочито у току прелазног периода и тзв. „асиметрије“ у либерализацији. Међутим, проблем који се јавља код извоза производа

у земље ЕФТА-е је исти као и код извоза производа у Европску унију, а то је неусклађеност прописа земље извознице са прописима земље увознице. Иако су институције БиХ донијеле мноштво закона, ипак није омогућен пласман појединих производа са којима располаже БиХ на Европско тржиште и тржиште ЕФТА-е.

С обзиром на то да је овим Споразумом, осим трговине робом, обухваћена и област инвестиција, услуга и јавних набавки, интелектуалне својине и правила конкуренције, и у том правцу се очекују позитивни ефекти на привреду Босне и Херцеговине. Један од позитивних ефеката који се очекује је привлачење капитала из ових земаља у Босну и Херцеговину, јер су земље ЕФТА-е познати инвеститори, сједишта мултинационалних компанија и финансијски центри.

На крају, позитивни ефекти од потписивања Споразума о слободној трговини са земљама ЕФТА-е, зависиће највише од брзине уклапања тржишта Босне и Херцеговине у унутрашње тржиште Европске уније.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Агенција за статистику БиХ, *Робна размјена БиХ са иностранством 2014*, Тематски билтен, Сарајево 2014;
2. Зеба, А., „У ЕФТА бесцарински иде све осим бх. производа анималног поријекла“, *Business*, Vol. 203, 2015;
3. Карић, Д., Зечевић, Р., Карић, Д., „Економске интеграције – последица процеса глобализације“, *The Scientific Journal for Theory and Practice of Socioeconomic Development*, Вол. 1, 2012;
4. Министарство спољне трговине и економских односа БиХ, *Анализа спољнотрговинске размјене Босне и Херцеговине за 2014. године*, Сарајево 2015.

Интернет извори

1. Агенција за статистику БиХ, *Статистика робне размјене БиХ са иностранством јануар–септембар 2015. године*, http://www.bhas.ba/saopstenja/2015/ETS_2015M09_001_01_hr.pdf;
2. Министарство спољне трговине и економских односа БиХ, *Споразум о слободној трговини између држава Европског удружења слободне трговине и Босне и Херцеговине*, <http://www.mvteo.gov.ba/sporazumi/trgovinski/regionalni/default.aspx?id=7112&langTag=bs-BA>;
3. Спољнотрговинска комора БиХ, <http://komorabih.ba/bhpa/o-nama/>;
4. Спољнотрговинска комора БиХ, http://komorabih.ba/wp-content/uploads/2013/05/cefta_eu_efta_9_2015_bih.pdf.

Helena Kovač

Fund for Pension and Disability Insurance of Republic of Srpska,
Bijeljina

TRADE OF BOSNIA AND HERZEGOVINA WITH EFTA MEMBERS

Summary

Bosnia and Herzegovina is committed to becoming a member of European Union. For this reason several free trade agreements have been signed: Stabilization and Association Agreement (SAA), Agreement on Amendments and Accession to Central European Free Trade Agreement (CEFTA 2016) and Free Trade Agreement with EFTA Countries. Signing these three agreements completes the process of trade liberalization in this part of Europe. These agreements enable a country candidate for membership in European Union to strengthen its trading position and meet one of the Copenhagen criteria, namely the ability of the country which is a prospective EU member to compete successfully with other EU countries on the market.

This paper analyses trade of Bosnia and Herzegovina with other EFTA (European Free Trade Association) countries. The analysis is based on volume and structure of trade before and after the Free Trade Agreement with EFTA countries came into force, as well as on projections of future achievements resulting from signing this particular Agreement.

Key words: *Free Trade Agreement; EFTA; Liberalization; Competitiveness; Weaknesses; Chances.*